

O'ZBEKISTON UCHUN JAHON SAVDO TASHKILOTIGA A'ZOLIK JARAYONI VA UNING ISTIQBOLLARI

Saydazimova (Jabbarova) Shaxnoza Fozil qizi
O'zbekiston xalqaro Islom akademiyasi
Tashqi iqtisodiy faoliyat yo'nalishi magistranti

Annotatsiya. JST (Jahon Savdo Tashkiloti) faoliyati haqida va unga hozirda ko'zda kutilayotgan olamshumul harakatlardan biri O'zbekistonning a'zo bo'lishi, undan ko'zda kutilayotgan natijalar va istiqbollari yoritilgan.

Kalit so'zlar: O'zbekiston, JST (Jahon Savdo Tashkiloti), YeOII, a'zo bo'lish jarayoni, a'zo bo'lish shartlari,

Kirish. Ma'lumki, Jahon savdo tashkiloti (JST) - mamlakatlararo savdo qoidalarini boshqarib turuvchi, 1995 yilda tashkil etilgan yagona xalqaro tashkilotlardan biri hisoblanadi. Buni huddi jahonning markaziy bozori deb keltirishimiz mumkin. JST (WTO, ingl. World Trade Organization) ning asosiy maqsadlaridan biri davlat o'zini o'zi himoya qilishni kuchaytirish va iqtisodiyotini barqarorlashtirish hisoblanadi. JST davlatlararo savdo sotiqning amalga oshishida asosiy riyaj vazifasini bajarib, davlatlarning tovar va xizmatlarida rivojlanish va raqobatga chiday oladigan raqobatbardoshlik darajasi yuqori bo'lishiga undovchi omil sifatida o'z faoliyatini amalga oshirmoqda. Shu sababli ham O'zbekistonning iqtisodiy barqarorlikka erishishi va jahon bozoriga erkin va bevosita chiqa olishi uchun hozirda amalga oshirilayotgan harakatlar o'z samarasini berishi va JST ga a'zo bo'lish manfaatli sanaladi.

Xalqaro savdo rivojlanayotgan mamlakatlarning yalpi ichki daromadi, bandligini oshirish va kambag'allikni kamaytirish orqali iqtisodiy o'sishiga yordam beradi. Mamlakatlar savdoga kirishishining uchta asosiy sababi qiyosiy ustunlik, miqyosdagi daromadning oshishi va nomukammal raqobatdir.¹

Birinchi, davlatlar o'rtasidagi qiyosiy ustunliklardagi nomutanosiblik ixtisoslashuvni rag'batlantirish orqali savdo ustunliklarini yaratadi.

Ikkinchi, miqyosdagi iqtisodlardan transchegaraviy muvofiqlashtirish va tartibga solish choralarida hamkorlik qilish orqali foydalanish mumkin. Nihoyat, savdo siyosatidagi ko'plab amaliy masalalar jahon bozorida katta kuchga ega bo'lish va iste'molchilarning ortiqcha miqdorini qo'lga kiritish uchun nomukammal raqobatga olib keladi, bu esa monopolistik raqobat va oligopoliya elementlariga imkon beradi.

Demak, global miqyosda tovarlar va xizmatlar hamda kapital almashinuvi iqtisodiy rivojlanish va farovonlikning kuchli harakatlantiruvchisi bo'lib xizmat qilishi mumkin, bu esa mamlakatlarni savdo integratsiyasini yanada rivojlantirishga olib keladi. Savdo bitimlari mintaqaviy yoki ko'p tomonlama bo'lishi mumkin, ammo mintaqaviy savdo ko'p tomonlama savdodan iqtisodiy

¹ McLaren, J. International Trade. Wiley 2012.

jihatdan past bo'lsa-da, afzalligicha qoladi. Ammo savdoning ikkala turi ham birga yashashda davom etmoqda. Nazariy jihatdan mintaqaviy va ko'p tomonlama savdo shartnomalari o'rtasidagi munosabatlarga katta e'tibor qaratilib, mintaqaviy savdo shartnomalari tariflarni belgilashdagi farqlar tufayli ko'p qirrali savdo munosabatlariga qanday ta'sir qiladi degan savolga e'tibor qaratildi. Bundan tashqari, agar mintaqaviy savdo kelishuvlari ko'p tomonlama savdo doirasiga mos kelmasa, bu tariflarning mos kelmasligiga olib kelishi mumkin, bu esa global savdo tendensiyalariga putur yetkazishi mumkin.²

O'zbekiston Respublikasi Markaziy Osiyodagi siyosiy mavqeini hisobga olgan holda o'zini strategik mavqeyi va iqtisodiy ustuvorligiga ega davlat hisoblanadi. Shu o'rinda jahon savdosi bilan integratsiyasi mamlakat iqtisodiyotining rivojlanishi va barqarorlashishi uchun harakatlantiruvchi kuch vazifasini bajarishi mumkin. Bunga doir Prezidentimizning 2023-yil 2-iyunda imzolangan "O'zbekiston Respublikasining Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lish jarayonini jadallashtirishga doir qo'shimcha chora tadbirlar to'g'risida"gi 181-sonli qaroriga ko'ra olib borilayotgan qator ishlar kelajakdagi iqtisodiy o'zgarishlar uchun qo'yilayotgan dastlabki qadamlardan hisoblanadi. Unga ko'ra "Jahon savdo tashkiloti masalalari bo'yicha maxsus vakili lavozimini joriy etish hamda 2023-yilning 1-iyulidan Jahon savdo tashkiloti qoida va me'yorlariga muvofiq bo'lmagan normativhuquqiy hujjatlar loyihalarini ishlab chiqishni taqiqlash bu tashkilotning O'zbekiston uchun naqadar katta ahamiyat kasb etishini ko'rsatadi"³.

2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida ham "Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lish va Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi (YeOII) bilan integratsiya jarayonlarini chuqurlashtirish" asosiy maqsadlardan biri etib belgilangan. Bu maqsadga erishishda Jahon savdo tashkilotiga a'zo davlatlar bilan muzokaralar o'tkazish, mutaxassislarining tashkilot va ko'p tomonlama savdo tizimi sohasida salohiyatini oshirish, O'zbekistonning JSTga a'zo bo'lishining metallurgiya, to'qimachilik, oziq-ovqat, avtomobilsozlik va milliy iqtisodiyotga ta'sirini o'rganish, eksportni qo'llab-quvvatlash va subsidiyalash choralari ishlab chiqish kabi muhim vazifalarni amalga oshirish ko'zda tutilgan.

JSTga a'zo bo'lish jarayoni O'zbekistonda.

O'zbekistonning JSTga a'zo bo'lish jarayoni 1994 yilda boshlangan, biroq o'sha paytdagi mahalliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlash siyosati sababli 2005 yilda muzlatib qo'yilgan.

2016 yildan keyin amalga oshirilgan keng ko'lamli ijtimoiy-iqtisodiy islohotlardan so'ng 2018 yil mart oyida Tashqi savdo vazirligi tomonidan JST kotibiyatiga rasmiy murojaat taqdim etish yo'li bilan a'zolikka kirish jarayoni qayta boshlandi. 2019 yil iyul oyida O'zbekiston JST a'ziligiga Tashqi savdo rejimi to'g'risidagi yangilangan memorandumni va keyinchalik kirish uchun bir

² Bobakulov TI, Abdullayev UA. Xalqaro valyuta-kredit munosabatlari. Darslik–T.: "Iqtisod-Moliya. 2019.

³ Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 05.06.2023-y., 07/23/181/0328-son

qator boshqa hujjatlarni, jumladan, tovarlar va xizmatlar bozoriga kirish bo'yicha dastlabki takliflarni taqdim etdi.

Qo'shni davlatlarimiz JST ga a'zolik hujjatlari ko'rib chiqilishi esa quyidagicha tartibga amalga oshirilgan edi:⁴

Davlatlar	Ariza topshirish muddati	A'zolikka qabul qilinishi
Qozog'iston Respublikasi	1996-yil yanvar	2015-yil noyabr
Qizg'iziston Respublikasi	1996-yil fevral	1998-yil dekabr
Tojikiston Respublikasi	2001-yil may	2013-yil mart

O'zbekistonning JST tovar va xizmatlar bozoriga kirishi, savdo siyosatiga ta'sir ko'rsatadigan iqtisodiy siyosat vositalaridan foydalanish va qishloq xo'jaligini davlat tomonidan qo'llab quvvatlash borasida JST a'zolarini xalqaro majburiyatlarni bajarish bilan erkin savdo qilishiga olib keladi.

Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lish, a'zo mamlakatlarga iqtisodiy manfaat keltiradi. Tashkilotga a'zo bo'lishning ijobiy jihatlari quyidagilar:

1. iqtisodiy manfaat eng avvalo o'zaro mahsulot ayriboshlash yo'lidagi to'siqlarni olib tashlashga sharoit yaratadi;

2. mamlakatdagi ijtimoiy va siyosiy vaziyatga iqtisodiy nizolar tinch yo'l bilan hal etilishi evaziga ijobiy ta'sir qiladi;

3. aholi turmush darajasini yaxshilanishiga turtki beradi, insonlarga sifatli mahsulot iste'mol qilish imkonini yaratadi;

4. liberal savdo mamlakat va alohida vatandoshlarning daromadlarini oshiradi;

5. mehnat bandligi sohasida ijobiy ta'sir qiladi;

6. savdo sohasidagi ortiqcha xarajatni kamaytiradi;

7. iste'molchilar uchun tanlash imkoni berib, eksport qilinayotgan mahsulotlar hisobiga milliy mahsulotlar tannarxini tushirishga xizmat qiladi;

8. milliy ishlab chiqarish hajmini oshiradi, budjetga pul tushumlarini ko'paytiradi;

9. tovar ayriboshlanishi texnologiyalar rivojiga hissa qo'shadi.⁵

O'zbekistonning JSTga a'zoligi bo'yicha loyiha

Xalqaro savdo markazi tomonidan "O'zbekistonning JSTga kirishiga ko'maklashish" bo'yicha besh yillik loyihasi Yevropa Ittifoqi tomonidan qo'llab-quvvatlanmoqda. 2020 yil fevral oyida boshlangan loyiha O'zbekistonning qo'shilish jarayonidan foydalanish orqali iqtisodiyotni modernizatsiya qilish bo'yicha rivojlanish rejalarini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan.

Ushbu loyihaning maqsadi JST qoidalariga mos keladigan savdo muhitini yaratish orqali O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanishiga ko'maklashishdan iborat bo'lib, "O'zbekistonning JSTga kirishiga ko'maklashish" bo'yicha ishlab chiqilgan besh yillik loyihasi Yevropa Ittifoqi tomonidan moliyalashtiriladi.

⁴ https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm

⁵ Akhmadjonov O, Abdullaev A, Karimova S, Solijonova F. Jahon savdo tashkiloti boshqaruv tizimi. Scientific progress. 2022;3(2):343-7.

Qo'shilish bo'yicha muzokaralar dasturining asosiy benefitsiari: Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi hisoblanadi. Shuningdek, loyiha O'zbekiston Savdo-sanoat palatasi, tarmoq biznes tashkilotlari va birlashmalari, eksport-import korxonalari, oliy o'quv yurtlari, iqtisodiy tadqiqot markazlari va fuqarolik jamiyati tashkilotlari, jumladan, xotin-qizlar, yoshlar va iste'molchilar uyushmalari bilan yaqin hamkorlik qiladi.

Loyihani amalga oshirishdan ko'zlangan asosiy maqsad - tashkilot tomonidan belgilangan qoidalarga mos keladigan savdo muhitini yaratish orqali O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanishiga ko'maklashish hamda xalqaro savdo tizimiga integratsiyalashuvini kuchaytirishdan iborat.

JSTga a'zolikka kirish jarayoni O'zbekiston uchun kamida 15 ta bitimda belgilangan majburiyatlarni bajarishni o'z zimmasiga olishni taqozo qiladi. Bu bitimlar keng qamrovli va murakkab bo'lib, ular keng doirada jahon savdosi masalalarini qamrab oluvchi yuridik hujjatlarga tayanadi.

Xulosa. Mamlakatimizning jahon iqtisodiy tizimiga integratsiyalashuvni kuchaytirishga qaratilgan siyosati, avvalo, eksport salohiyatimizni oshirish orqali milliy iqtisodiyotning barqaror o'sishini ta'minlashga yo'naltirilgan. Shu boisdan O'zbekistonning ushbu tashkilotga a'zo bo'lishi unga a'zo mamlakatlar bilan faol hamkorlik aloqalarini o'rnatish va istiqbolda mamlakatimiz iqtisodiyotining barqaror rivojida alohida ahamiyat kasb etadi.

Shu bois ham O'zbekiston tashkilotga a'zolik borasida jiddiy tayyorgarlik ko'rmoqda. Binobarin, davlatimiz rahbarining Oliy Majlis va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasida qayd etilganidek, "Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lish bo'yicha asosiy muzokaralarni yakunlab, ichki qonunchilikni moslashtirish, yangi standartlarni joriy etish ishlarini jadallashtiramiz".

Foydalanilgan adabiyotlar

1. McLarren, J. International Trade. Wiley 2012.
2. Bobakulov TI, Abdullayev UA. Xalqaro valyuta-kredit munosabatlari. Darslik-T.: "Iqtisod-Moliya. 2019.
3. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 05.06.2023-y., 07/23/181/0328-son
4. https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.html
5. Akhmadjonov O, Abdullaev A, Karimova S, Solijonova F. Jahon savdo tashkiloti boshqaruv tizimi. Scientific progress. 2022;3(2):343-7.